

Morten Kjelland

ERSTATNINGSRETT

– en lærebok

3. utgave

Universitetsforlaget

12.4 Hjemmearbeidserstatning

12.4.1 Innledning

Personskaden kan redusere evnen til å utføre hjemmearbeid. Skadelidte kan for eksempel ha mistet en arm eller blitt påført smerteplager som nedsetter evnen til fysisk arbeid.

Rettsgrunnlaget for å kreve hjemmearbeidserstatning er skl. § 3-1 andre ledd andre punktum, som lyder: «Med inntekt likestilles verdien av arbeid i heimen.» Bestemmelsen ble inntatt i loven i 1973. Formålet var å styrke husmødres og husfedres erstatningsvern.

Hjemmearbeidstap skal betraktes som en form for inntektstap. Det fremgår av lovteksten og langvarig høyesterettspraksis, se *Hamburg* (Rt. 1934 s. 173), *Lagesen* (Rt. 1947 s. 101), *Bredesen* (Rt. 1948 s. 345), *Industriforsikring* (Rt. 1998 s. 1916), *Rott* (Rt. 1999 s. 1967) og *Forsetepassasjer* (Rt. 2000 s. 441).

I dag er de fleste arbeidsføre personer både utearbeidende og hjemmearbeidende. Hvis ansvarshendelsen reduserer både utearbeidsevnen og hjemmearbeidsevnen, oppstår spørsmålet om skadelidte må velge mellom erstatning for tradisjonelt inntektstap etter skl. § 3-1 første ledd og hjemmearbeidserstatning etter skl. § 3-1 andre ledd andre punktum. Dette ble besvart avkreftende i *Forsetepassasjer* (Rt. 2000 s. 441), der Høyesterett klargjorde at skadelidte kan kreve hjemmearbeidserstatning i tillegg til erstatning for tapt lønnsinntekt, forutsatt at skadelidte ville ha utnyttet arbeidsevnen i hjemmet om det ikke hadde vært for ansvarshendelsen.

På samme måte som ellers kreves det adekvat årsakssammenheng mellom ansvarshendelsen og tapet. De vanlige årsaksreglene kommer til anvendelse, se kapittel 8 og 9. Dersom skadelidtes hjemmearbeidsevne allerede var redusert før skaden, kan skadelidte bare kreve erstattet den delen av hjemmearbeidstapet som skyldes ansvarshendelsen.

12.4.2 En firetrinnsmodell for utmålingen

Ved utmåling av hjemmearbeidserstatningen er det særlig fire spørsmål man må ta stilling til:

1. Hva omfattes av begrepet «arbeid i heimen»?
2. Hvilke fradrag må gjøres for å komme frem til nettotapet?
3. Hvordan skal nettotapet verdsettes?
4. Hvor mange tapsår skal legges til grunn?

De fire vurderingspunktene blir ikke alltid formulert i retts- og nemndspraksis, men gir et presisert utgangspunkt for det skjønnet som må utøves for å fastsette nivået på hjemmearbeidserstatningen.

Trinn 1. Hva omfattes av begrepet «arbeid i heimen»? Det første trinnet i utmålingen er å klarlegge om skadelidte er påført tap av evnen til «arbeid i heimen», slik dette er formulert i skl. § 3-1 andre ledd andre punktum. Lovens ordlyd er vag og trenger presisering. Dette punktet vil ta for seg noen praktisk viktige gjøremål i hjemmet.

I kjernen av begrepet «arbeid i heimen» er det typiske husholdsarbeidet, slik som renhold, matlaging og vasking av klær. Dette følger av ordlyden og av ensartet og langvarig rettspraksis. Også omsorg for barn omfattes samt den tiden som går med til å bringe barn til og fra fotballtrening, turn og andre fritidssysler.

Begrepet «arbeid i heimen» har en yttergrense. Hjemmearbeidserstatning har berøringsflater mot posten «merutgifter». Grensespørsmål kan oppstå i saker hvor skadelidte krever pleie- og omsorgserstatning. Det må skilles mellom erstatning etter skl. § 3-1 første ledd og erstatning etter § 3-1 andre ledd andre punktum. Som en retningslinje vil hjemmehjelp-pregede aktiviteter, slik som stell i huset og matlaging anses som hjemmearbeid, mens hjemmesykepleie-pregede aktiviteter slik som hjelp til stell og ernæring vanligvis må henføres til området for merutgiftsdekningen.

Som regel har grensedragningen mellom det som skal erstattes som inntektstap i form av hjemmearbeidstap, og det som skal erstattes som merutgift, mindre praktisk betydning. Grunnen er at hjemmearbeidserstatningen utmåles med utgangspunkt i omkostningene ved å leie inn hjelp. Grensen mellom hjemmearbeidstap og merutgifter har imidlertid betydning hvor inntektstaperstatningen er standardisert, som etter yrkesskadeerstatningen. Her vil inntektstapet bli *uttømmende dekket av standarderstatningen*, som medfører at det samme tapet *ikke* skal erstattes individuelt i tillegg til standarderstatningen, se *Industriforsikring* (Rt. 1998 s. 1916) om dekning av omkostninger til vedlikehold av bolig for en yrkesskadet mann.

Begrepet «arbeid i heimen» har en randsoner. Dette gjelder for eksempel hvor skadelidte har fått nedsatt evne til å utføre arbeid på en fritidsbolig. Etter mitt syn bør slikt vedlikehold i utgangspunktet anses som arbeid i heimen. Det må imidlertid trekkes en grense mot arbeid som mest har karakter av å være hobby-preget fritidssysel. Denne typen tap hører mer naturlig under menerstatningen i skl. § 3-2 og må anses uttømmende dekket gjennom den. Synspunktet gjenspeiles i NOU 2011: 16 (s. 311).

En oppsummering av hvilke gjøremål som omfattes av begrepet «arbeid i heimen» i skl. § 3-1 andre ledd andre punktum, er vist i tabell 6.

Trinn 2. Fradragsposter: Det neste trinnet i utmålingsprosessen er å finne frem til nettotapet. Det fremkommer gjennom to typer fradrag:

For det første må det gjøres fradrag for det tapet som kan dekkes ved å oppfylle omfordelingsplikten. Skadelidtes samlivspartner må akseptere en arbeidsomlegging i hjemmet for å legge til rette for at skadelidte kan bidra med arbeidsoppgaver tilpasset den reduserte hjemmearbeidsevnen. Rettspraksis viser at også barn mellom 6–7 år og til de forventes å flytte ut (ofte rundt 19-årsalderen), normalt sett forutsettes å delta i den interne omleggingen (Kjelland 2002 s. 58 f. og s. 179–186 samt Kjelland 2011b s. 11). Hvordan arbeidsoppgavene kan omfordeles, beror på

Tabell 6. Dekningsområdet for begrepet «arbeid i heimen»

Gjøremål	Omfattet av begrepet «arbeid i heimen»	
	Ja	Nei
Renhold, matlaging, vasking av klær o.l.	X	
Omsorg for barn	X	
Arbeid på og vedlikehold av egen fast bolig	X	
Arbeid på og vedlikehold av fritidsbolig/hytte	X*	(X)*
Hagearbeid og snømåking	X	
Personlig stell, pleie, tilsyn mv.		X
Utbedringer grunnet rullestolslitasje o.l.		X
Dekkskift o.l. på bil	X	
Arbeid på fritidsbåt		X

* Vil kunne avhenge av typen arbeid.

en konkret vurdering av blant annet boligens størrelse og lettstelthet og omfanget av tekniske hjelpemidler. I tillegg må man vurdere skadelidtes helse, herunder om smerter setter grenser for hvilke gjøremål som kan utføres. På samme måte som ellers må restarbeidsevnen være praktisk utnyttbar. På grunn av hjemmearbeidets fleksibilitet må det tas hensyn til at skadelidte kan være mer tilpasningsdyktig når det gjelder å utføre gjøremål i hjemmet enn ved utførelsen av tradisjonelt inntekts-givende utearbeid.

For det andre må det gjøres fradrag for offentlige ytelser. Den sentrale velferds-ytelsen for å kompensere for tapt hjemmearbeidsevne er kommunal hjemmehjelp. Denne ytelsen vil ligge i bunnen av oppgjøret, og hjemmearbeidserstatningen blir en supplementsytelse, sml. prinsippet i skl. § 3-1 tredje ledd første punktum. Reg-lene om kommunens ansvar for helse- og omsorgstjenester er regulert i helse- og omsorgstjenesteloven § 3-2 første ledd nr. 6, jf. pasient- og brukerrettighetsloven § 2-1a andre ledd. Av særlig interesse for utmålingen er kommunenes adgang til å kreve egenandeler av tjenestemottakeren, som skadelidte kan kreve dekket gjennom erstatningen. De fleste hjemmehjelpsordninger dekker et bredt spekter av vanlige husholdsoppgaver, men er begrenset for boligvedlikehold, snømåking og andre vaktmestertjenester.

Trinn 3. Verdivurderingen: Etter å ha fastsatt nettotapet i form av antall timer i uken skadelidte har behov for hjelp i hjemmet, må det settes en verdi på tapet. Siden skadelidte ikke tjener penger i egenskap av å være hjemmearbeider, må det brukes en målestokk. Hjemmearbeidserstatningen skal i utgangspunktet baseres på hva det koster å leie hjelp til det arbeidet skadelidte ikke lenger makter å utføre. Dette verdsettelsesprinsippet betegnes ofte som *hushjelpprinsippet*. I *Forsetepassasjer* (Rt.

2000 s. 441) ble det lagt til grunn at «det ved beregningen ofte [vil] være naturlig å ta utgangspunkt i de utgiftene som vil gå med til å dekke behovet» (s. 449).

Timevederlaget må fastsettes konkret, ut fra hva det faktisk koster å leie inn hjelp. I 2023 kan det lett bli tale om et timevederlag i intervallet 150–350 kroner, alt etter arbeidets art og tilbudet av arbeidskraft. Se Kjelland 2011b s. 19–20 for en utdyping av hushjelpprinsippets rettskildeforankring i norsk høyesterettspraksis og rettslitteratur.

Hushjelpprinsippet må imidlertid modifiseres. Etter rettspraksis legges det til grunn hva jeg kaller et *neddempet* hushjelpprinsipp. Med dette menes at utmålingen tar utgangspunkt i hva det vil koste å leie inn hjelp til å utføre tilsvarende tjenester, men at erstatningen må avstemmes slik at den ligger innenfor den ulovfestede behovsstandarden. Normalt medfører dette en nedjustering av erstatningen sammenliknet med hva som hadde fulgt av en rent matematisk beregning av antall timer multiplisert med timepris for innleid arbeidskraft.

Trinn 4. Tapsperiodens lengde: Fjerde trinn i utmålingsprosessen er å avgjøre hvor mange tapsår skadelidte har hatt og vil få. Dette beror på en konkret og individuell vurdering.

Fastsettelsen av antall år med påført hjemmearbeidstap skaper sjelden vansker. Bevisvurderingen kan bygge på bevismidler som medisinske rapporter og kvitteringer for betalte egenandeler til hjemmehjelp. Jeg presiserer at det ikke er et innholdsmessig (materielt) vilkår for hjemmearbeidserstatning at skadelidte har engasjert ekstern hjelp og derfor kan vise til konkrete utgifter. Dette ble presisert i *Forus Travbane* (Rt. 1965 s. 1309): En 55 år gammel hjemmearbeidende kvinne ble skadet da to kjøretøyer kolliderte under et travløp. Ervervsuførheten som husmor ble satt til 40–50 prosent. Lagmannsretten bemerket at skadelidte hadde «krav på erstatning for verdien av det husmorarbeide hun som følge av skaden ikke har kunnet utføre, uansett at hun har fått hjelp i huset av pårørende stort sett uten å betale for det, og videre krav på erstatning for tilsvarende fremtidig skade» (s. 1322–1323), noe Høyesterett ikke tok avstand fra.

Fastsettelsen av den fremtidige tapsperioden kan derimot være vanskelig. Her må det gjøres prognoser. De kan strekke seg langt frem i tid og være basert på usikre faktorer, slik som utviklingen av skadelidtes helse. De fleste personer ville også uten en skade få redusert hjemmearbeidsevne med alderen. Fra det tidspunktet alderdomssvekkelser uansett ville ført til en tilsvarende reduksjon i hjemmearbeidsevnen, er det ikke lenger årsakssammenheng mellom ansvarshendelsen og hjemmearbeidstapet. Et veiledende utgangspunkt er at de fleste utvikler et slikt hjelpebehov et sted mellom pensjonsalder og antatt dødsår.